

FRANÇOIS
MITTERRAND
—ELIE WIESEL

A hitről

- E. W.: *Gyermekkorában mélyen hívő volt. Az angoulême-i atyáknál végezte iskoláit...*
- F. M.: Nem az atyáknál. Az angoulême-i Saint-Paul Gimnázium a világi papok egyházmegyei középiskolája volt, akik nem voltak tanító rend. Olyan katolikus magániskolába jártam, ahol a tanárok nagy része paraszti származású pap volt. Ez a középiskola nem volt elitképző intézmény, szemben a jezsuiták gimnáziumaival.
- E. W.: *Csupán annyit akartam ezzel mondani, hogy a hitnek az Ön életében, ahogy az én életemben is, kezdettől fogva jelentős, ha nem központi szerepe volt.*
- F. M.: Nem, nem hiszem. Családomnak és tanítóimnak köszönhetően hitben nevelkedtem. Természetemnél fogva vallásos érzületű vagyok. Mindig is érdekelt ez a problémakör. Személyes indítatásból foglalkoztatnak ezek a kérdések. Elfogadom egy felsőbbrendű princípium létét és magyarázatát, de a magyarázat mikéntjében bizonytalan vagyok. A hit mint létmód meghatározta neveltetésemet. Kulturális érdeklődésem jelentős mértékben e problémák és az e problémáknak szentelt művek tanulmányozására épül. Értékelem irodalmi formájukat és stilisztikai kifejezőerejüket. Mindez látszólag azt jelentené, hogy elmondható rólam az, amit Ön az imént megfogalmazott. Valójában agnosztikus vagyok. Nem tudom, hogy birtokomban van-e a tudás, ahogy azt sem tudom, hogy nincs a birtokomban: ez nem nevezhető hitnek.
- E. W.: *Pedig egyhelyütt a gyermekkorára emlékezve azt vallotta: „Az idő és a tárgyak mind Isten bizonyosságáról szóltak.”*
- F. M.: Így van. Átélttem a bizonyosságnak ezt a formáját. Ha egy felsőbbrendű princípium — hogy azt ne mondjam, Isten — ideájáról van szó, aki a dolgok irányítója, akkor — megmaradva az agnoszticizmus talaján — azt mondhatom, hogy mégiscsak a hit irányába hajlok leginkább. De nem vagyok gyakorló hívő, a dogmáktól pedig kifejezetten óvakodom.
- E. W.: *Azt hiszem, fel lehet lázadni Isten ellen. Olykor a hit úgy nyilatkozik meg, hogy a hívő elfordul tőle, vagy legalábbis kételkedni kezd.*
- F. M.: Én nem lázadtam fel Isten ellen. Nem kellett semmiféle „tagkártyát” eltépnem, vagy egyházat elhagynom. Nem kellett elszakítanom semmilyen köldökszinórt. Az idő múltával észrevétlenül távolodtam el Istentől; ezt a folyamatot az élet véletlenjei alakították bennem.
- E. W.: *Emlékszik-e arra a pillanatra, amikor kezdte elveszíteni a hitét?*
- F. M.: Minthogy sem pascali éjszakám nem volt, sem claudeli katedrális-élményem, nem tudnám pontosan meghatározni ezt a pillanatot. De azt gondolom, a háború idejére tehető. (...)

- E. W.: *Szabadságunk arra, hogy ne legyünk szabadok, talán szintén a szabadság egy formája.*
- F. M.: Ebben az esetben a döntés szabadságáról kell legyen szó.(...) Volt egy Antoine Mauduit nevű barátom. Csodálatraméltó személyiség. Bergen-Belsenbe deportálták, és a tábor felszabadítása után is ott maradt még néhány napra, hogy a betegeket ápolja. Így nem szállt fel az első vonatra, amire lehetősége volt, hogy hazasiessen a feleségéhez, aki a Gare de l'Esten velem együtt várta őt. Megkapta a tifuszt, és belehalt. A szabadság lehető legmagasabb foka ez, az önfeláldozás szabadsága.
- E. W.: *A hitté vált szabadság.*
- F. M.: Pontosan. Felnötként tért meg, és lett mélyen hívő katolikus, aki hitéből fakadóan pontosan érezte, mit jelent szentnek lenni. Nem cselekedhetett másként, csak az Abszolút dimenziójában. (...)
- E. W.: *Camus vetette fel azt a kérdést, hogy lehet-e az ember szent anélkül, hogy hinne Istenben.*
- F. M.: Azt gondolom, hogy igen. Isten mindennek fölött álló ösztönző erő. Némely hitetlen vagy nem hívő a szentség legmagasabb fokára jut el; számukra az eszmény valamilyen sajátos létmód, egyéni morál, etika, s az elvégzett kötelesség jóleső érzetén túl nem várnak semmiféle jutalmazást. (...)
- E. W.: *Lehet-e, kell-e hinnünk akkor is, amikor keressük a hitet? Vagy a keresztények számára a hit mindig ajándék, a kegyelem egy formája?*
- F. M.: „Nem keresnél, ha meg nem találtál volna” — mondja Pascal. Még mindig keressük a hitet, miközben már rátaláltunk. Számos írás tanúskodik erről. Gondoljon Avilai Szent Terézre, a nagy misztikusra; vagy a műveletlen kis apácára, Lisieux-i Szent Terézre. A nagy misztikusok végső soron az életük felét kételkedésben s mindeközben a legbensőbbé vált hitben töltötték: a kételkedés sivatagában létezem, Isten nincs jelen, mégis hiszek benne, és szolgálom őt.
- E. W.: *Más szóval a hit kihívás.*
- F. M.: Igen, amennyiben valódi hit. A kételkedés óhatatlanul része a hitnek. Azokról nem is érdemes beszélni, akik egyszerűen készen kapták a hitet, és takaréklángon ápolják, mint valamiféle kényelmes szokást.
- E. W.: *Valóban érdeklik a misztikusok? Úgy érzem, izgatja, vonzza ez a lelkiség. Miért?*
- F. M.: Mindannyiunknak vannak misztikus fellángolásai. De talán igaza van. Miért e vonzalom? A misztika költőisége miatt. A misztikusok a létezőket és a tárgyakat olyan erőteljes költészettel ruhazzák fel, ami hirtelen arra készítt, hogy a világot és a létet másképp értelmezzem, mint az ész törvényei vagy a tudomány parancsai követelnék. (...)
- E. W.: *Az imént a tudományról beszélt, s szembeállította a hittel. De egy igazi értelmiséginek, aki a világmindenséget mint eszmék rendszerét gondolja el, vajon nincs-e szüksége a hitre?*

- F. M.: Nem tudom, szüksége van-e rá, de a nyugati társadalmakban sok tudós: hívő, keresztény hívő. Elfogadják a csodát, a Szentháromságot, elfogadják a Jézus születését övező valamennyi misztériumot... Ez azt bizonyítja, hogy a szellemben vagy a lélekbe költözött hit erősebb, mint a tudományos ráció. Még a legnagyobb értelmiségi is, aki saját gondolkodásmódjától a kategóriák világosságát várja el, egyszerűen csak meginog: amint saját sorsáról faggatja magát, válaszai csődöt mondanak; s minthogy nincs válasz ezekre a kérdésekre, csupán a hitben, ez megadja neki a szükséges nyugalmat.
- E. W.: *Találkoztam a világhírű oxfordi és harvardi fizikusokkal, akik közül többen mélyen katolikusok, hívők, sőt a dogmákban is hisznek.*
- F. M.: (...) Kérdezze meg akár a legnagyobb tudóst — azt fogja válaszolni, hogy pillanatnyilag az emberi szellem nem tud választ adni a „miért”-re, pedig egyre több válasza van a „hogyan”-ra. De a legmerészebb fölfedezés legkifinomultabb és legmodernebb válaszait a „hogyan” kérdésre mégis fényévnyi távolság választja el a kérdés „miért”-jétől — legyen szó akár matematikáról, akár biológiáról vagy csillagásatról. Egyébiránt a legkorszerűbb „hogyan”-t mindig egy újabb „hogyan” fogja meghaladni, amelyik már beszélgetésünk pillanatában túlhaladottnak számít. A természetben nincs változás. Azt gondolom tehát, az embernek a mélyvízbe kell ugrania. A saját szigorú vizsgálódásában legigényesebb szellemnek is egyszerűen csak el kell jutnia a kisgyermek vak hitéhez, ahogyan Jézus mondta.
- E. W.: *A „miért” a kérdések kérdése. Miért teremtette Isten a világot? Miért létezik a világ?*
- F. M.: A világ keletkezése... Gyűjtjük a „hogyan”-okat, ám ezzel nem igazán jutunk előbbre. Kvarkokról, fekete lyukról beszélünk, de hiába jutnánk az évezredek folyamán egyre előbbre a világkeletkezés jelenségeinek megismerésében, soha nem találunk meg a választ a „miért”-re.
- E. W.: *Ez a misztika, a kezdet misztériuma.*
- F. M.: Kezdetben vala az Ige.
- E. W.: *De nem a zsidóknál. Beresit Bara...: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.” Az Ige által. De mi volt az Ige előtt?*
- F. M.: Ha tudnám a választ, akkor lenne hitem.
- E. W.: *Szerintem, ha tudná a választ, nem hinne.*
- F. M.: Mindenesetre volna egyfajta bizonyosságom. (...)
- E. W.: *Egy másik kérdést vetnék fel: lehet-e az ember hitetlen, sőt agnosztikus, s közben mégis hívő?*
- F. M.: A két fogalom szemantikailag nem fér össze egymással: az agnoszticizmus azonos a hit fel-nem-ismerésével.
- E. W.: *Inkább arra vonatkozott a kérdésem, hogy az emberben való hit összeegyeztethető-e az Istenben való hittel?*
- F. M.: Feltétlenül igen. Úgy tűnik nekem, hogy az ember kivívta ugyan szabadságát, egyre jobban felszabadult, meghódította a vi-

lágot és kifejlesztette szellemét, de mindeközben olyan üzenetet hordoz, mely meghaladja őt. Az emberbe és az Istenbe vetett hit nem zárja ki egymást, épp ellenkezőleg.

E. W.: *Azért tettem föl ezt a kérdést, mert az emberbe vetett hit nevében olykor megtagadták az Istenbe vetett hitet.*

F. M.: *Ez a kétféle szellemiség egymás mellett létezik, és gyakran ki-egészíti egymást. De létezik egy másik szellemiség is, azoké, akik az emberben hisznek, mert úgy gondolják, hogy — mivel nincs perspektívája egy másik életnek — szebb és nemesebb egy bizonyos erkölcsiség vagy etika szerint élni, s a létet így beteljesíteni egy magasabb szinten.*

E. W.: *Jól ismertem François Mauriacot. Szinte szerelmes volt Jézus Krisztusba. Jézus jobban vonzotta, mint maga a kereszténység. Önt érdekli-e Jézus halála?*

F. M.: *Igen, nagyon is. Jézus ember volt, aki a követői számára egyben Isten is. Hogyan lehetséges ez? Már a kereszténység kezdetén fölmerült a kérdés, vajon Krisztus inkább ember, mint Isten, vagy inkább Isten, mint ember. Ezen a kérdésen szekták gyilkolták és pusztították egymást évszázadokon át.*

E. W.: *Nem tételezhetjük-e fel, hogy mindannyian egyszerre hordozunk magunkban valami istenit és valami emberit?*

F. M.: *Misztikus nézőpontból egészen biztosan. Minthogy a keresztények számára minden ember Isten képére teremtetett. A kép-más pedig valamiképpen feltétlenül Istent tükrözi vissza, ami talán több is, mint egyszerű tükörkép...*

E. W.: *Mi történt volna, ha Jézus természetes halált hal?*

F. M.: *Nem vált volna üzenetté. Krisztus az emberiségért halt meg...*

E. W.: *Vagyis magára vette az emberi szenvedést.*

F. M.: *És a halált. Enélkül nem teljesíthette volna be küldetését.*

E. W.: *Azt gondolja, hogy lehetséges másokért szenvedni?*

F. M.: *Pontosan ez a gondolat vezette Jézus életét és halálát.*

E. W.: *Ön hisz benne?*

F. M.: *Minden idevonatkozó művet elolvastam: történetileg hiszek Jézus létezésében. És abban is hiszek, hogy egy ember képes betölteni ezt a szerepet. Megvannak rá a képességei. Akár szentnek, akár hősnek nevezzük, sok olyan megszállott ember van, aki kész meghalni embertársai üdvéért.*

E. W.: *Megértem, hogy ez Jézus szellemisége, és azoké, akik hisznek benne. De én, személy szerint, zsidóként, nem értem. Számunkra nem lehetséges valaki másért szenvedni. Együtt szenvedhetek valakivel, talán meg is halhatok valakivel együtt, de sem szenvedni, sem meghalni nem tudok helyette.*

F. M.: *A magam részéről azt hiszem, hogy Jézus halála szorosan összefügg azzal az üzenettel, amelynek átadására a küldetése szólt.*

E. W.: *A nehéz időszakokban vagy közeledünk Istenhez, vagy eltávolodunk tőle.*

F. M.: *Többnyire közeledünk hozzá. Ám ez nem a legnemesebb gesztus Isten felé, hiszen ilyenkor az ismeretlentől való félelem kerít*

bennünket hatalmába. Hirtelen a világtörténelemben felgyülemlett valamennyi félelem eluralkodik rajtunk, így menedéket keresünk. Ami el is távolíthat bennünket Istentől. Akik átélték a történelem borzalmait, gyakran tagadni kezdik Isten létét.

(...) A háború alatt egy természetes erő fordított Isten felé, mert minden reflexem erre ösztönzött, ahogy a neveltetésem is. De ha teljes objektivitásában szemlélem a dolgot, a háború és az azt követő korszak nem vitt igazán közel Istenhez. Szinte ösztönös segítségkiáltás szakadt ki akkor belőlem, a háború élménye mégis tovább mélyítette szkepszisemet.

E. W.: *Mit gondol, az Ön agnosztikusnak mondható hite átadható-e másoknak?*

F. M.: Ne beszéljen a hitemről. Mint oly sokan, én is fölteszek magamnak bizonyos kérdéseket, és, amint mondtam, leginkább spirituális irányban tájékozodom. Nem tudok a hitem alapjairól értekezni. A kérdésével kapcsolatban annyit mondhatok, hogy ahhoz nincs elég hitem, hogy ez a hit átadhatóvá válhasson mások számára.

E. W.: *Még egy hívő ember jelenlétében sem?*

F. M.: Ha az illető életmódja összhangban áll hitvallásával, akkor hatással lehet rám, befolyásolhatja magatartásomat és gondolkodásmódomat. (..)

E. W.: *Egy alkalommal azt nyilatkozta: „A világ igazságtalanságát a Hegyi beszéd olvasása közben értettem meg.”*

F. M.: A *Hegyi beszéd* az egyik legszebb szöveg, amit valaha olvastam. Gondoljon csak bele: Jézus csaknem kétezer éve mondta ki ezeket a szavakat, és ha a dolgok mélyére nézünk, semmi nem változott azóta! Jézus teljes joggal térhetne vissza közénk, hogy pontosan ugyanezt a beszédet újra elmondja.

E. W.: *Krisztus tehát (...) a jelenben él és az időtlenben hal meg?*

F. M.: Krisztus halálraítélésének és kereszthalálának történetét a helyi viszonyoknak megfelelően kell értelmezni.

E. W.: *A rómaiak lettek volna felelősek Jézus haláláért?*

F. M.: Nem, ők kívül maradtak a dolgon. A keresztfeszítés a zsidóság ügye volt: a dogmák és a hierarchia által szentesített ortodoxia és az eretnesség — vagyis a vallási szokásoktól való eltérés — örök harcát példázva. (...)

Nem tartozom azok közé, akik azt vallják, hogy a hit abszurd; ez számomra túlságosan hitetlen kijelentésnek tűnik.

E. W.: *Az abszurd félelmet kelt.*

F. M.: Rendkívüli hiúság kellene ahhoz, hogy életünket csakis saját erőinkre támaszkodva alakítsuk. Meg aztán, ott van a reménység. A transzcendencia a reménység egyik legcsodálatosabb forrása.

E. W.: *Ön imádkozott fiatalkorában?*

F. M.: Természetesen imádkoztam. Öszintén és mélyen.

E. W.: *És ma is vannak olyan pillanatok, amikor szükségét érzi?*

F. M.: Előfordul. De a magam módján imádkozom. Imáimban semmi meghatározhatóra nem hagyatkozom. Imám nem vigaszkeresés.

Azt hiszem, az embernek szüksége van az imára, vagyis egyfajta szellemi kapcsolat keresésére. A katolikus vallás egyik legszebb eleme a Szentek közössége, mely voltaképpen azonos az imádság közösségével. Az a tény, hogy ugyanabban a pillanatban, amikor az ember imádkozik, ezer kilométerrel távolabb valaki ugyanezt az imát mondja, s hogy ez a Föld egészére kiterjed, az imádkozó emberek között a kommunikáció egy formáját hozza létre. (...) Amikor — a szó valódi, és nem leszűkített értelmében — imádkozom, csak annyiban érzem magam a sorsából kiragadott létezőnek, amennyire valóban az vagyok.

E. W.: *Mikor imádkozott utoljára?*

F. M.: Nem tudnám megmondani. Attól függ, milyen értelemben beszélünk imáról. Ha úgy tekintjük, mint a szellem egy felsőbb erő felé való fordulását, akkor tulajdonképpen gyakran imádkozom. Neveltetésem és természetem az ima felé irányítanak. De a gondolataim gyakran szakítják félbe ezt a párbeszédet, mely talán nem több monológnál.

E. W.: *Vajon Istennek szüksége van az imára?*

F. M.: Úgy beszél, mint egy hívő!

E. W.: *Igen, a hit körén belülre helyezem magam.*

F. M.: Én nem úgy gondolom, mint Ön. Ha arról az állapotról van szó, amelyben az ember bizonyos megtanult szavakat ismétel, Isten beavatkozásáért könyörögve, s amelyben egy transzcendentális világgal keresi a kapcsolatot, igen, előfordul velem, hogy — a megszokás, a neveltetés, sőt olykor belső szükséglet hatására — imádkozom. De nem a hívő embernek avval a tudatával, hogy kapcsolatba került Istennel, és meghallgatást nyert.

E. W.: *Hagyományosan az ima két fajtáját különböztetik meg: a kérő fohászt és a hálaímt. Természetesen a hívő gondolatvilágában.*

F. M.: Hajlamosak vagyunk olyankor fordulni Istenhez oltalomért, amikor nehéz helyzetben vagyunk, aztán elfelejtjük megköszönni a boldogság pillanataiban. Mindez tehát némi gyanakvást ébreszt bennem.

E. W.: *Amikor tudomást szerzett betegségéről, amikor bekerült a műtőbe, imádkozott?*

F. M.: Én sem vagyok bátrabb bárki másnál! Tudtam, hogy betegségem súlyos, hogy végzetes lehet; de a lelkem mélyén nem hittem el. Az operáció pillanatában a legteljesebb lelki béke állapotába kerültem: tárgyá váltam. Létezik egy olyan pillanat, akárcsak a balesetknél, amikor úgy tekintünk magunkra, mintha nem önmagunkat, nem az éppen játszódó dráma főszereplőjét látnánk. (...) Az elképzelt fájdalom elviselhetetlen, az átélt fájdalom szinte mindig elviselhető.

Az itt közölt részletek kettejüknek *Kétszólamú memoár* címmel 1995-ben megjelent művéből valók. A könyv második fejezetének címe: *A hit*.

Szávai Dorottya fordítása